

Prawa małoletnich w postępowaniach sądowych

Autor treści:
Portugalia

Portugalia

1. Zdolność dziecka do czynności prawnych

Zgodnie z kodeksem cywilnym (Código Civil) małoletni – tj. osoby, które nie ukończyły jeszcze 18. roku życia – co do zasady nie mają zdolności do czynności prawnych. W związku z tym czynności prawnych w imieniu małoletnich mogą dokonywać osoby sprawujące nad nimi władzę rodzicielską lub opiekę. Te dwie formy przedstawicielstwa ustawowego umożliwiają określonym osobom podejmowanie działań w imieniu i w interesie małoletniego.

Małoletnim poniżej 18. roku życia zasadniczo nie przysługuje również zdolność procesowa. W toku postępowania sądowego są oni reprezentowani przez swoich przedstawicieli ustawowych – nie dotyczy to jednak czynności, których mogą dokonywać osobiście i swobodnie. Małoletni, nad którymi władzę rodzicielską wykonują wspólnie oboje rodzice, są reprezentowani w sądzie przez rodziców. W takim przypadku wytoczenie powództwa przez małoletniego wiąże się z koniecznością uzyskania zgody obojga rodziców.

Konsekwencje wiążące się z dopuszczeniem się przez dzieci i osoby młode czynu, który w świetle prawa karnego klasyfikuje się jako przestępstwo, zależą od przedziału wiekowego sprawcy – na tej podstawie ustala się, który z przewidzianych systemów prawnych będzie miał zastosowanie w danym przypadku. Tak więc w przypadku gdy przestępstwo zostało popełnione przez:

- osoby, które nie ukończyły 12. roku życia – zastosowanie będzie miał system przewidziany w ustawie o ochronie dzieci i osób młodych, które znajdują się w sytuacji zagrożenia (Lei de Proteção de Crianças e Jovens em Perigo) (ustawa nr 147/99 z dnia 1 września 1999 r.), będącej aktem prawnym służącym wyłącznie do celów ochronnych;
- osoby w wieku od 12 do 16 lat – zastosowanie będzie miał system przewidziany w ustawie o opiece wychowawczej (Lei Tutelar Educativa) (ustawa nr 166/99 z dnia 14 września 1999 r.). W ustawie tej przewidziano środki opiekuńczo-wychowawcze służące zapewnieniu wychowania małoletniego w duchu przestrzegania obowiązującego prawa oraz zagwarantowaniu włączenia go do życia społecznego w godny i odpowiedzialny sposób;
- osoby, które ukończyły 16. rok życia – mogą zostać pociągnięte do odpowiedzialności karnej i mogą podlegać karze, przy czym ocenę w tym zakresie przeprowadza się zgodnie z przepisami kodeksu postępowania karnego (Código do Processo Penal). W odniesieniu do osób młodych w wieku od 16 do 21 lat zastosowanie ma specjalny system karny przewidziany w dekreście z mocą ustawy nr 401/82 z dnia 23 września 1982 r.

2. Dostępność rozwiązań pozwalających dostosować przebieg postępowania do potrzeb małoletniego/nieletniego

W skład portugalskiej struktury sędziowskiej wchodzi sądy szczególne i wydziały dla małoletnich rozpoznające sprawy dotyczące m.in. uregulowania zakresu władzy rodzicielskiej, zobowiązań alimentacyjnych, przysposobienia, zastosowania środków opiekuńczych itp. Sprawy z udziałem małoletnich dotyczące kwestii związanych z azylem, imigracją i statusem uchodźcy rozpoznają sądy administracyjne.

Przykłady działań podejmowanych w celu przystosowania postępowań sądowych do potrzeb małoletnich/nieletnich przedstawiono w pkt 3 i 4. Innym przykładem są zmiany w kodeksie postępowania karnego wprowadzone w wyniku transpozycji dyrektywy (UE) 2016/800:

- w toku postępowań dotyczących handlu ludźmi lub przestępstw przeciwko wolności seksualnej i prawie do samostanowienia czynności procesowe z udziałem nieletnich, w tym rozprawy, przeprowadza się co do zasady przy drzwiach zamkniętych;
- uzyskiwanie wglądu do akt sądowych dotyczących sprawy, w której oskarżony jest osobą nieletnią, przez jakąkolwiek osobę niebędącą stroną postępowania jest zabronione, niezależnie od tego, czy osoby te mają prawnie uzasadniony interes w sprawie;
- oskarżony nieletni ma prawo do tego, by w toku postępowania towarzyszyły mu osoby wykonujące względem niego władzę rodzicielską, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba sprawująca nad nim faktyczną opiekę lub – w przypadku braku możliwości nawiązania kontaktu z tymi osobami lub jeżeli jest to uzasadnione szczególnymi okolicznościami związanymi z interesem małoletniego bądź wymogami postępowania, i tylko przez czas utrzymywania się tych okoliczności – inna odpowiednia osoba wskazana przez małoletniego i zaakceptowana przez właściwy organ sądowy.

3. Środki z zakresu prawa i polityki pozwalające uniknąć zbędnej zwłoki w rozpoznawaniu spraw z udziałem dzieci

W sprawach cywilnych:

- postępowanie sądowe w sprawach dotyczących procedury przysposobienia przeprowadza się w trybie pilnym (art. 32 ustawy nr 143/2015 z dnia 8 września 2015 r.);
- zgodnie z ramami prawnymi postępowania w sprawie ustanowienia opiekuna cywilnoprawnego (Regime Geral do Processo Tutelar Cível) (zatwierdzonymi na mocy ustawy nr 141/2015 z dnia 8 września 2015 r.) (i) cywilne postępowania opiekuńcze, których przewlekłość mogłaby poważnie zagrozić dobru dziecka, są kontynuowane również w okresie wakacji sądowych; (ii) postanowienia uznawane za pilne wydaje się w terminie maksymalnie dwóch dni; (iii) w przypadku zastosowania środka przymusu lub nałożenia kary dodatkowej w postaci zakazu kontaktów między rodzicami lub w przypadku poważnego zagrożenia praw i bezpieczeństwa ofiar przemocy domowej i innych form przemocy w rodzinie, takich jak fizyczne znęcanie się nad dziećmi i wykorzystywanie seksualne dzieci, prokuratura – w terminie 48 godzin od powzięcia informacji o zaistniałej sytuacji – zwraca się o uregulowanie kwestii związanych z wykonywaniem władzy rodzicielskiej wobec małoletniego lub o zmianę sposobu, w jaki uregulowano te kwestie; (iv) przesłuchania i rozprawy mają charakter ciągły i można je przerwać wyłącznie w przypadku działania siły wyższej lub gdy jest to bezwzględnie konieczne.

W sprawach karnych:

- zgodnie z ustawą o opiece wychowawczej (ustawa nr 166/99 z dnia 14 września 1999 r.) (i) postępowania dotyczące nieletniego, w odniesieniu do którego zastosowano środek zapobiegawczy w postaci umieszczenia w placówce publicznej lub prywatnej, w ośrodku wychowawczym lub w instytucji w celu uzyskania opinii biegłego w przedmiocie osobowości nieletniego, są kontynuowane również w okresie wakacji sądowych; (ii) w przypadku stwierdzenia, że przewlekłość postępowania mogłaby poważnie zagrozić dobru nieletniego, sąd orzeka – w drodze postanowienia z uzasadnieniem – że dane postępowanie należy uznać za pilne i kontynuować je w okresie wakacji sądowych; (iii) w przypadku wniesienia zażalenia na postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego w postaci umieszczenia nieletniego w placówce postępowanie uznaje się za pilne i kontynuuje się je w okresie wakacji sądowych; (iv) postanowienia uznawane za pilne wydaje się w terminie dwóch dni.

4. Mechanizmy i procedury wsparcia dzieci a dobro dziecka

W toku postępowania sądowego w sprawach cywilnych oraz w toku postępowania w przedmiocie uregulowania kwestii związanych z wykonywaniem władzy rodzicielskiej wysłuchanie małoletniego przeprowadza się, jeżeli ukończył on 12. rok życia, a w przypadku małoletniego poniżej 12. roku życia jeżeli jest on w stanie zrozumieć omawiane zagadnienia, biorąc pod uwagę jego wiek i stopień dojrzałości. Zasada wysłuchania małoletniego i zapewnienia mu możliwości udziału w postępowaniu jest ponadto jedną z zasad przewodnich postępowania w sprawie ustanowienia opiekuna cywilnoprawnego prowadzonego zgodnie z ramami prawnymi postępowania w

sprawie ustanowienia opiekuna cywilnoprawnego. Art. 5 ust. 1 wspomnianych ram stanowi, że „małoletni mogą zostać wysłuchani, a organy sądowe muszą wziąć ich opinię pod uwagę przy ustalaniu, jakie działania będą w największym stopniu służyły ich dobru”.

Jeżeli małoletni jest ofiarą przestępstwa, w statucie ofiary (Estatuto da Vítima) (zatwierdzonym ustawą nr 130/2015 z dnia 4 września 2015 r. transponującą dyrektywę 2012/29/UE) przewidziano w szczególności

(i) prawo małoletniego do bycia wysłuchanym w toku postępowania karnego, przy należyтым uwzględnieniu jego wieku i stopnia dojrzałości;

(ii) obowiązek wyznaczenia obrońcy w przypadku gdy interesy małoletniego i jego rodziców, przedstawiciela ustawowego lub osoby sprawującej nad nim faktyczną opiekę są ze sobą sprzeczne, a także gdy małoletni, który osiągnął odpowiedni stopień dojrzałości, wystąpi o to do sądu oraz

(iii) wymóg rejestrowania zeznań składanych przez nich w toku postępowania przygotowawczego w postaci nagrań dźwiękowych lub audiowizualnych w celu ich wykorzystania w charakterze dowodu podczas rozprawy. W tym celu tego rodzaju zeznania składa się w nieformalnych, intymnych warunkach, aby zapewnić w szczególności spontaniczność i szczerść udzielanych odpowiedzi.

Prawo małoletnich do udziału w postępowaniach i do bycia wysłuchanym regulują cztery rodzaje przepisów przewidzianych w ustawie o ochronie dzieci i osób młodych, które znajdują się w sytuacji zagrożenia:

a) przepisy dotyczące małoletnich, którzy ukończyli 12. rok życia;

b) przepisy dotyczące małoletnich, którzy nie ukończyli 12. roku życia,

c) przepisy odnoszące się do małoletnich w dowolnym wieku oraz

d) przepisy dotyczące małoletnich, w których jedynym kryterium jest stopień dojrzałości.

Jedną z ogólnych zasad postępowania w sprawie ustanowienia opiekuna przewidzianego w ustawie o opiece wychowawczej jest zasada wysłuchania małoletniego (art. 47). W ustawie tej zagwarantowano również małoletnim prawo do udziału w postępowaniu na wszystkich jego etapach, nawet wówczas, gdy zostali oni zatrzymani lub osadzeni w areszcie. Małoletniemu należy zapewnić możliwość korzystania z tego prawa w taki sposób, aby w możliwie jak największym stopniu zagwarantować poszanowanie jego wolności osobistej i aby podlegał on możliwie jak najmniejszym ograniczeniom (art. 45).

5. Monitorowanie i wykonywanie orzeczeń w postępowaniach z udziałem dzieci

Co do zasady orzeczenia wydawane w postępowaniach cywilnych, w których małoletni występują w charakterze powodów lub pozwanych, wykonuje się w taki sam sposób jak analogiczne orzeczenia wydawane w sprawach, w których powodami lub pozwanymi są osoby pełnoletnie.

W określonych przypadkach i okolicznościach uzasadnione może być jednak zastosowanie szczególnych ram prawnych. Jeżeli chodzi na przykład o orzeczenie w przedmiocie uregulowania kwestii związanych z wykonywaniem władzy rodzicielskiej, w przypadku ryzyka niezastosowania się do treści tego orzeczenia sąd może zarządzić objęcie procesu wdrażania poczynionych ustaleń nadzorem służb doradztwa technicznego przez określony czas (ramy prawne postępowania w sprawie ustanowienia opiekuna cywilnoprawnego). W przypadku zobowiązań alimentacyjnych niespełnienie obowiązku alimentacyjnego jest zagrożone sankcją karną, przy czym postępowanie w tym zakresie wszczyna się z oskarżenia prywatnego [art. 250 kodeksu karnego (Código Penal)].

Na gruncie prawa karnego trzy środki zabezpieczające przewidziane w ustawie o opiece wychowawczej (przekazanie małoletniego rodzicom, przedstawicielowi ustawowemu, rodzinie zastępczej, osobie sprawującej nad nim faktyczną pieczę lub innej odpowiedniej osobie, na której spoczywają określone obowiązki względem małoletniego; umieszczenie małoletniego w placówce publicznej lub prywatnej oraz umieszczenie małoletniego w ośrodku wychowawczym) zostają zastąpione przez sąd z urzędu lub po wniesieniu stosownego wniosku, jeżeli sąd stwierdzi, że zastosowany środek nie zapewnia możliwości osiągnięcia zamierzonych celów. Niezależnie od danego przypadku sąd poddaje tego rodzaju środki przeglądowi co dwa miesiące.

W orzeczeniu sąd wyznacza organ odpowiedzialny za monitorowanie wdrażania zastosowanego środka i zapewnienie jego wykonania. Poza przypadkami, w których organ odpowiedzialny za monitorowanie wdrażania środka i zapewnienie jego wykonania został określony w obowiązujących przepisach, sąd może powierzyć zadanie wykonania środka służbie publicznej, instytucji opieki społecznej, organizacji pozarządowej, stowarzyszeniu, klubowi sportowemu lub dowolnemu innemu podmiotowi publicznemu lub prywatnemu bądź dowolnej innej osobie, które uzna za odpowiednie. Wyznaczony w ten sposób podmiot informuje sąd – na warunkach przewidzianych w prawie i z określoną w nim częstotliwością lub, w braku stosownych przepisów w tym zakresie, z częstotliwością określoną przez sąd – o przebiegu procesu wdrażania zastosowanego środka oraz o postępach w procesie wychowawczym małoletniego, a także o wszelkich okolicznościach, które mogłyby uzasadniać dokonanie przeglądu zastosowanych środków.

6. Przeposobienie

Przeposobienie stanowi jeden ze sposobów ustanowienia stosunku filiacji między małoletnim pozbawionym rodziny a osobą lub parą w drodze wyroku sądu. Sąd wydaje orzeczenie w przedmiocie przeposobienia wyłącznie w przypadku wystąpienia przesłanek uzasadniających jego dokonanie. Wydanie takiego orzeczenia przynosi wymierne korzyści małoletniemu i nie zmusza pozostałych dzieci przeposobiającego (przeposobiających) do niesprawiedliwych wyrzeczeń, przy czym można z dużą dozą prawdopodobieństwa oczekiwać, że więź między przeposobiającym (przeposobiającymi) a dzieckiem lub młodą osobą będzie równoważna stosunkowi pokrewieństwa.

Z chwilą wydania orzeczenia o przeposobieniu przeposobione dziecko lub osoba młoda:

- nabywa status dziecka przeposobiającego (przeposobiających) do wszystkich celów prawnych, co skutkuje przyznaniem mu praw i nałożeniem na niego obowiązków analogicznych do tych wynikających z naturalnego stosunku filiacji, i staje się członkiem rodziny przeposobiającego (przeposobiających);
- zaprzestaje utrzymywania stosunków rodzinnych i kontaktów ze swoją rodziną biologiczną, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w obowiązujących przepisach – w szczególności jeżeli chodzi o kontakty z rodzeństwem biologicznym – o ile rodzice adopcyjni wyrażą na to zgodę i o ile utrzymywanie tego rodzaju kontaktów będzie służyło dobru dziecka przeposobionego;
- zrzeka się prawa do posługiwania się swoim pierwotnym nazwiskiem i przyjmuje nazwisko przeposobiającego (przeposobiających);
- może – na wniosek przeposobiającego (przeposobiających) i jeżeli sąd uzna, że służy to dobru dziecka i będzie sprzyjało jego integracji z nową rodziną – zmienić swoje imię.

Zgodnie z kodeksem cywilnym przeposobiającymi mogą być:

- dwie osoby (również tej samej płci), które ukończyły 25. rok życia i które pozostawały w związku małżeńskim przez okres dłuższy niż cztery lata (uwzględniając czas spędzony w związku partnerskim bezpośrednio przed zawarciem małżeństwa), o ile nie są w separacji;
- osoba, która ukończyła 30. rok życia lub 25. rok życia, jeżeli przeposobiany jest dzieckiem jej małżonka.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że co do zasady:

- przeposobiający nie powinien mieć ukończonych 60 lat w chwili formalnego powierzenia mu dziecka lub osoby młodej w celu przeposobienia;
- w przypadku przeposobiającego, który ukończył 50. rok życia, różnica wieku między przeposobiającym a przeposobianym nie może przekraczać 50 lat, chyba że za przeposobieniem przemawiają ważne względy i służy ono dobru przeposobianego (np. przeposobiany jest bratem/siostrą innych przeposobionych, a różnica 50 lat dotyczy wyłącznie tego jednego przeposobianego).

Do przeposobienia potrzebna jest zgoda przeposobianego, który ukończył lat 12. Sąd powinien wysłuchać takiego przeposobianego w obecności prokuratora na warunkach określonych w przepisach regulujących kwestie związane z przesłuchiwaniami małoletnich w toku postępowania w sprawie ustanowienia opiekuna cywilnoprawnego i zgodnie z tymi przepisami.

Zgodnie z ustawą nr 143/2015 z dnia 8 września 2015 r. przeposobieni, którzy nie ukończyli 16. roku życia, nie mogą ubiegać się o udostępnienie im informacji na temat ich pochodzenia. Po ukończeniu 16. roku życia przeposobiony może wyraźnie zażądać udostępnienia mu takich informacji. Do chwili ukończenia 18. roku życia

warunkiem zapoznania się z tymi informacjami jest jednak zawsze uzyskanie zgody rodziców adopcyjnych lub przedstawiciela ustawowego przysposobionego. W przypadku gdy u podstaw wniosku o udostępnienie tych informacji leżą istotne względy, w szczególności jeżeli zagrożone jest zdrowie przysposobionego małoletniego, sąd może – na wniosek rodziców lub prokuratury – wyrazić zgodę na udostępnienie informacji na temat pochodzenia przysposobionego małoletniego.

Kwestie związane z przebiegiem postępowań w sprawie o przysposobienie na szczeblu krajowym i międzynarodowym oraz kwestie dotyczące ingerencji właściwych organów w te postępowania uregulowano w ustawie nr 143/2015 z dnia 8 września 2015 r.

■ Ostatnia aktualizacja: 07/04/2024

Za wersję tej strony w języku danego kraju odpowiada właściwe państwo członkowskie. Tłumaczenie zostało wykonane przez służby Komisji Europejskiej. Jeżeli właściwy organ krajowy wprowadził jakieś zmiany w wersji oryginalnej, mogły one jeszcze nie zostać uwzględnione w tłumaczeniu. Komisja Europejska nie przyjmuje żadnej odpowiedzialności w odniesieniu do danych lub informacji, które niniejszy dokument zawiera, lub do których się odnosi. Informacje na temat przepisów dotyczących praw autorskich, które obowiązują w państwie członkowskim odpowiedzialnym za niniejszą stronę, znajdują się w informacji prawnej.